

Figyelmeztetés! A következő dokumentumban (tisztán tudományos célból) vokalizálva olvasható a héber négybetűs istennév! (A *Felelős szerk.*)

Istentiszteleti és Szentségi Fegyelmi Kongregáció

Levél a püspöki konferenciákhoz az „Isten nevéről”

Istentiszteleti és Szentségi
Fegyelmi Kongregáció
Prot. n. 213/08/L

Őeminenciája / Őexcellenciája
a püspöki konferencia elnöke részére

Eminenciás / Excellenciás Uram!

A Szentatya utasítására, a Hittani Kongregációval egyetértésben ez az Istentiszteleti és Szentségi Fegyelmi Kongregáció jónak látja, hogy az alábbiakat közölje a püspöki konferenciákkal a szent tetragrammal kifejezett isteni névnek a liturgiában való fordításával és kimondásával kapcsolatban, kiegészítve néhány irányelvvel.

I. Kifejtés

1. A Szentírásnak az Ó- és Újtestamentumban foglalt szavai olyan igazságot fejeznek ki, amely túllép a tér és az idő szabta korlátokon. Ezek az Isten ígéje, amelyet emberi szavak fejeznek ki, és ezen életet adó szavak által a Szentlélek elvezeti a híveket a teljes igazság megismerésére, és ezáltal Krisztus ígéje eljön, hogy a hívekben lakozzék minden gazdagságában (vö. J 14,26; 16,12–15). Abból a célból, hogy az Istennek a szent szövegekben leírt ígését teljesen és hűségesen lehessen megőrizni és továbbadni, a bibliai könyvek minden modern fordítása arra irányul, hogy hű és pontos megfelelője legyen az eredeti szövegeknek. Ez az irodalmi erőfeszítés megkívánja, hogy az eredeti szöveget a maga teljes épségében a legnagyobb pontossággal fordítsák le, tartalmi jellegű betoldások és kihagyások nélkül, valamint anélkül, hogy magyarázó jegyzeteket vagy parafrázisokat fűznének hozzájuk, amelyek nem tartoznak hozzá magához a szent szöveghez.

Ami Istennek magának a szent nevét illeti, a fordítóknak a legnagyobb hűséggel és tisztelettel kell élniük. Különösen, amint a *Liturgiam authenticam* instrukció kijelenti (41. p.):

az emberemlékezetet meghaladó hagyomány értelmében, mely már a (...) *Septuaginta* fordításban is jelentkezik, a mindenható Isten nevét, amelyet héberül a szent tetragram, latinul pedig a *Dominus* 'Úr' szó fejez ki, minden népnyelvben egy ezzel egyező jelentésű szóval kell visszaadni.

E világos norma ellenére az elmúlt években szokásba jött egy olyan gyakorlat, hogy kimondják Izráel Istenének tulajdonnevét, amelyet szent vagy isteni tetragramként ismerünk és a héber ábécé négy mássalhangzójával יהוה, YHWH formában írunk. Magánhangzókkal való ellátásának gyakorlatával találkozhatunk egyrészt a lekcionáriumból vett biblikus olvasmányokban, másrészt imádságokban és énekekben, és különféle írott és szóbeli formákban fordul elő, mint például „Yahweh”, „Yahwè”, „Jahweh”, „Jahwè”, „Jave”, „Yehovah” stb. Ezért a jelen levéllel az a szándékunk, hogy kifejtsünk néhány alapvető tény, amelyekre a fent említett szabály épül, és hogy bizonyos követendő irányelveket állapítsunk meg ebben a kérdésben.

2. A Szentírás tiszteletreméltó biblikus hagyománya, amely Ószövetség néven ismert, egy sor isteni megnevezést tartalmaz, közöttük található Istennek a tetragramban kinyilatkoztatott szent neve, YHWH (יהוה). Erről a névről mint Isten határtalan nagyságának és felségének kifejezéséről úgy tartották, hogy kimondhatatlan, és ezért a Szentírás felolvasása során egy alternatív névvel helyettesítsék: „Adonai”, ami azt jelenti: 'Úr'.

Az Ószövetség görög fordítása, az ún. *Septuaginta*, amely a keresztény időszámitás előtti utolsó századokra keltezhető, a héber tetragramot rendszeresen a görög *Kyrios* szóval fordította, amely azt jelenti: 'Úr'. Mivel a *Septuaginta* volt a görög nyelvű keresztények első nemzedékének Bibliája, akiknek a nyelven az Újszövetség összes könyve is íródott, ezek a keresztények kezdettől fogva szintén soha nem ejtették ki az isteni tetragramot. Ugyanígy valami hasonló történt a latin nyelvű keresztényekkel is, akiknek az írott kultúrája a II. századtól kezdett kialakulni, amint ezt először a *Vetus Latina*, majd később Szent Jeromos *Vulgata*-ja tanúsítja: ezekben a fordításokban a tetragramot szintén rendszeresen a latin *Dominus* szó helyettesítette, amely mind a héber *Adonai*-nak, mind a görög *Kyrios*-nak a megfelelője. Ugyanez érvényes a közelmúltban készült Neovulgátára, amelyet az Egyház a liturgiában használ.

Ennek a ténynek fontos következményei voltak magára az újszövetségi krisztológiára nézve. Amikor ugyanis Szent Pál azt írja a keresztrefeszítésről, hogy „Isten felmagasztalta őt, és olyan nevet adott neki, amely minden más név fölött van” (Ph 2,9), nem más névre gondol, mint arra, hogy „Úr”, mivel így folytatja: „és minden nyelv vallja meg, hogy Jézus Krisztus az Úr” (Ph 2,11; vö. Is 42,8: „Én vagyok az Úr, ez az én nevem”). E cím odaítélése a feltámadott

Krisztusnak pontosan megfelel az ő istensége megvallásának. Izráel Istenének e címe ugyanis felcserélhetővé válik a keresztény hit Messiásának címével, még ha nem is egy azok közül, amelyet ténylegesen használtak Izráel Messiására. Szorosan teológiai értelemben ez a cím megtalálható például már az első kanonikus evangéliumban (vö. Mt 1,20: „az Úr angyala álmában megjelent Józsefnek”) és rendszeresen látjuk előfordulni az Újszövetségben szereplő ószövetségi idézetekben (vö. Act 2,20: „A nap sötétséggé fog változni [...], mielőtt eljön az Úr napja [Joel 3, 4]”; 1P 1,25: „az Úr igéje azonban örökre megmarad [Is 40,8]”). Kifejezetten krisztológiai értelemben azonban a Ph 2,9–11 már idézett szövege mellett emlékezhetünk a R 10,9-re („Ha tehát a száddal vallod, hogy Jézus az Úr, és a szívedben hiszed, hogy Isten feltámasztotta őt halottaidból, üdvözülsz”), 1K 2,8-ra („sohasem feszítették volna keresztre a dicsőség Urát”), 1K 12,3-ra („senki sem mondhatja: «Jézus az Úr», csakis a Szentlélek által”), és a gyakori szófordulatra „az Úrban” élő keresztényről (R 16,2; 1K 7,22; 1Th 8,8; stb.).

3. Így tehát a tetragram kimondásának elkerülésére az Egyháznak megvan a maga alapja. A pusztán biblikus jellegű indok mellett ott van az is, hogy hűségesek maradjunk az Egyház kezdetektől fogva fennálló hagyományához, amely szerint a szent tetragramot soha nem ejtették ki keresztény összefüggésben, és nem is fordították le egyetlen nyelvre sem, amelyen bibliafordítások készültek.

II. Irányelvek

A fent kifejtettek fényében az alábbi irányelvek követendők.

1. A liturgikus ünneplések során az énekekben és az imádságokban Istennek a tetragram YHWH formájában megjelenő nevét sem használni nem szabad, sem kimondani.

2. A bibliaszövegnek egyházi liturgikus célra szánt modern nyelvű fordításaiban a *Liturgiam authenticam* instrukció 41. p.-jában korábban előírtakat kell megtartani; vagyis hogy az isteni tetragramot az *Adonai/Kyrios* megfelelőivel kell visszaadni: „Lord”, „Signore”, „Seigneur”, „Herr”, „Señor”, stb.

3. Olyan szövegek liturgikus kontextusban való fordítása során, amelyekben egymás után következik egyrészt a héber *Adonai* kifejezés, másrészt a YHWH tetragram, az *Adonai*-t „Úr”-nak kell fordítani, a YHWH tetragramra pedig az „Isten” formát kell használni, ahhoz hasonlóan, ahogy a görög *Septuaginta* fordításban és a latin *Vulgata* fordításban történik.

Az Istentiszteleti és Szentségi Fegyelmi Kongregáció székhelyén, 2008. június 29-én

FRANCIS Card. ARINZE prefektus

ALBERT MALCOLM RANJITH érsek, titkár

Ford.: Rihmer Zoltán

A fordító kommentárja

Rihmer Zoltán latin filológus, jogtörténész, nyelvész, az LFZE Egyházzenei Kutatócsoportjának munkatársa. Fő kutatási területei az egyházi és jogi szaknyelv, a jogforrástan és a liturgikus jog.

Az Apostoli Szentszéknek a liturgia szabályozásával és felügyeletével foglalkozó intézménye, az Istentiszteleti és Szentségi Fegyelmi Kongregáció 2001. március 28-án adta ki *Liturgiam authenticam* kezdetű inst-

rukcióját,¹ amelyben a 41. pont c) alpontja külön kitért a YHWH tetragram népnyelvű fordításának kérdésére. Mivel ezt az előírást —amint egyébként az instrukció egészét általában— széleskörű nemzetközi elutasítás fogadta a tudományos és bürokratikus körökben hatalmon levő liturgikus elit részéről, a Szentszék szükségét érezte annak, hogy arra egy külön dokumentumban később visszatérjen. XVI. Benedek pápa utasítására, aki korábban még mint a Hit-tani Kongregáció Prefektusa tevékeny részt vállalt a *Liturgiam authenticam* instrukció kidolgozásában, a kongregáció 2008. június 29-én levélben fordult a világ püspöki konferenciáinak elnökeihez, amelyben egyrészt részletes történeti és teológiai megokolását adja a korábbi előírásnak, másrészt megerősíti és további részletekkel egészíti ki azt. A dokumentum formáját tekintve ugyan egyszerű kommunikációs aktusnak tűnik, tartalma szempontjából azonban ugyanúgy jogszabály, mint maga a *Liturgiam authenticam* instrukció, amelynek előírását megismétli, ezért a *Codex iuris canonici* 34. kánonja szerinti „utasításnak” (*instructio*) minősül. Mivel az utasítás nem törvény, kihirdetni sem kötelező, hatályba lépéséhez így elég, ha a jogalkotó megküldi a végrehajtással megbízottaknak. Az Amerikai Egyesült Államok Püspöki Konferenciája a neki címzett példányt saját honlapján közzétette,² ennek alapján készült a fordítás.

¹ Kiadása: *Acta Apostolicae Sedis* 93 (2001) 685–726; magyar fordítása: Istentiszteleti és Szentségi Fegyelmi Kongregáció: „*Liturgiam authenticam*.” *A népnyelvek használata a római liturgia könyveinek kiadásaiban. Ötödik instrukció a Második Vatikáni Zsinat Szent Liturgiáról szóló rendelkezésének megfelelő végrehajtásáról* (A *Rendelkezés* 36. cikkelyéhez). Ford. Rihmer Zoltán (Római dokumentumok 18), Budapest 2001. Rövid ismertetéséhez és elemzéséhez l. RIHMÉR Z.: „A «*Liturgiam authenticam*» instrukció a római rítus liturgikus szövegeinek népnyelvi fordításairól”, *Praeconia* II (2007) 76–80. — NB: a *Liturgiam authenticam* idézett része latinul: *iuxta traditionem ab immemorabili receptam, immo in (...) versione «LXX virorum» iam perspicuam, nomen Dei omnipotentis, sacro tetragrammate Hebraice expressum, Latine vocabulo «Dominus», in quavis lingua populari vocabulo quodam eiusdem significationis reddatur.*

² Online: <http://www.usccb.org/prayer-and-worship/the-mass/frequently-asked-questions/upload/name-of-god.pdf>.